

Ігор ТЕСЛЕНКО

ГЕНЕЗА РОДУ ЧЕЧЕЛІВ-НОВОСЕЛЕЦЬКИХ У СВІТЛІ ФАМІЛЬНОЇ ЛЕГЕНДИ І ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ

Рід, якому присвячене це дослідження, на перший погляд, не вирізнявся чимось особливим на тлі інших шляхетських фамілій середньої руки. За всю історію Речі Посполитої жоден з Чечелів-Новоселецьких не зміг домогтися статусу латифундиста і не відзначився створенням блискучої кар'єри. Високі земські гідності були недосяжною мрією цих людей, які втім служили найвпливовішим магнатам держави, здобували певні відзнаки у вигляді титулярних урядів у провінції, стабільно посідали і свої дідичні, й орендовані чи заставлені маєтки. Пересічність роду, вочевидь, стала причиною того, що досі про нього не написано ґрунтовної праці, яка охоплювала б історію клану від початків його існування. Відтак, на імена героїв цієї розповіді можна натрапити хіба що в гербовниках і спеціальній літературі, серед якої окремо слід виділити статтю Казімежа Пуласького в першому томі „Kroniki polskich rodów szlacheckich”¹. В усіх цих працях генеалогічна інформація, наведена вельми плутано і неповно, становить лише додаток до основної статті про рід Чечелів — людей дуже шанованих у рицарському колі Східного Поділля. За фамільним переказом, і ці останні, і Чечелі-Новоселецькі походили від спільного предка, яким начебто був литовський боярин Андрій Судимонт. Деталі легенди частково підтверджуються історичними фактами, частково суперечать їм, що, зрештою, характерно для багатьох подібних конструкцій. Усі вони, так чи інакше, спираються і на усну традицію, і на певне документальне підґрунтя, і разом з пізнішими репліками інтерпретаторів створюють надзвичайно цікавий генеалогічний ребус, який спробуємо розгадати в цій роботі.

Андрій Судимонт і Судимонтовичі. Першим розрізнені свідчення про нащадків Андрія Судимонта зібрав і оформив у цілісний текст про-

¹ Niesiecki K. Korona Polska.— Lwów, 1728.— Т. 1.— S. 375—376; Lwów, 1738.— Т. 2.— S. 429; Lwów, 1743.— Т. 4.— S. 795; Duńczewski S. J. Herbarz wielu domów Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego.— Kraków, 1757.— Т. 1.— S. 261—265; Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J., powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza.— Lipsk, 1839.— Т. 3.— S. 240—243; Boniecki A. Herbarz polski.— Warszawa, 1900.— Т. 3.— S. 347—349; Uruski S. Rodzina. Herbarz szlachty polskiej.— Warszawa, 1905.— Т. 2.— S. 401—402; Pułaski K. Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wołynia i Ukrainy.— Brody, 1911.— Т. 1.— S. 49—54.

фесор Замоїської академії Станіслав-Юзеф Дуньчевський (1701—1767), автор двотомного гербівника шляхетських родів Польської Корони і Великого князівства Литовського, опублікованого 1757 р. Відзначимо принагідно, що у працях таких відомих авторів XVI і XVII ст., як Бартош Папроцький (бл. 1543—1614) і Шимон Окоцький (1580—1653), спеціальної статті про Чечелів немає. Інший іменитий попередник С.-Ю. Дуньчевського Каспер Несецький (1682—1744) згадує їх буквально кількома рядками: спершу як шляхетський рід герба Новосел, згодом, виправляючи себе, як знатну сім'ю герба Єліта. Яким було її коріння і хто такий Андрій Судимонт, К. Несецький ще не знав. У генеалогічну новелу цю особу включив С.-Ю. Дуньчевський, який, за власним визнанням, користувався при реконструкції роду „автентичними документами“².

Адам Бонецький, а за ним і Северин Урусський також згадують Андрія Судимонта. В один голос, але бездоказово вони називають його паном з Хожова* і тим самим прив'язують перщопращура Чечелів до чи не найпотужнішого литовського клану XV ст.³ Твердження авторитетних геральдистів виглядає непереконливо одразу з кількох причин. По-перше, судячи з розвитку кар'єри родоначальника „відомих Судимонтів“ кресьського старости Судимунта Дорґевича (ї після 1434), належав він до іншого соціального кластера, ніж його брацлавський тезко. По-друге, нащадки обох бояр карбували на печатках геральдичні фігури різних польських гербових братств. Діти кресьського старости використовували герб Трубки, рицарі зі Східного Поділля — герб Єліта⁴.

Якщо маємо справу з двома різними родами, знову виникає питання, ким же тоді був Андрій Судимонт? Звідки він походив? І чи не йдеться в цьому разі про постать міфічну, цілком вигадану? Схоже, не йдеться. 1581 р. до книг Руської (Волинської) метрики була внесена заява, яку перед королем Стефаном Баторієм виголосив шляхетний Григорій Чечель. У ній він розповів про те, що під час пожежі у Вінницькому замку 8 жовтня 1580 р. згорів фамільний архів, а разом з ним і привілеї на землі у Брацлавському воєводстві, пожалувані „продку его Андрею Судимонту“ великим князем Вітовтом і королем Яном-Ольбрахтом⁵. Хоча слово „про-

² Duńczewski S. J. Herbarz wielu domów...— Т. 1.— С. 261. С.-Ю. Дуньчевський називає родоначальника Чечелів то Судимунтовичем, то Судимунтом, автори пізніших гербівників — лише Судимонтом. Детальніше про конструювання фамільних легенд у XVI—XVII ст. див.: Яковенко П. Внесок геральдики у творення „території з історією“: геральдичні легенди волинської, київської і брацлавської шляхти кінця XVI — середини XVII ст. // Яковенко П. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI — початку XVIII ст.— К., 2012.— С. 165—203; Глінські Я. С. Родавя легенды шляхты усходнеславянскага паходжання у Вялікім Княстве Літоускім: тэндэнцы развіцця у XVII ст. // Вялікае Княства Літоускае: палітыка, эканоміка, культура.— Мінск, 2017.— Ч. 1.— С. 429—438.

* Хожів — у наш час с. Хажова Молодечненського району Мінської області Білорусі.

³ Boniecki A. Herbarz polski.— Т. 3.— С. 347; Uruski S. Rodzina. Herbarz szlachty polskiej.— Т. 2.— С. 401.

⁴ Детальніше про Судимунта Дорґевича і його нащадків див.: Korczak L. Sudymontowicz Olechno // Polski słownik biograficzny (далі — PSB).— Warszawa; Kraków, 2008.— Т. XLV, zesz. 3.— С. 351—353; Korczak L. Sudymunt Dorgiewicz // Там само.— С. 353—354.

⁵ Документи Брацлавського воєводства 1566—1606 років / Упоряд. М. Крикун, О. Піддубняк; вступ М. Крикуна.— Львів, 2008.— С. 281. Навряд чи Андрій Судимонт або його нащадки могли отримати якийсь привілей від польського короля Яна-Ольбрахта, влада якого не поширювалася на територію Східного Поділля.

док“ у діловому мовленні XVI ст. не конче означало „пращур“, реципієнт згаданих надань міг бути прадідом чи прапрадідом пана Григорія. Принаймні так вважали його потомки, які, прагнучи підкреслити коріння, від середини XVII ст. додавали до свого прізвища придомок „Судимонтович“⁶.

Цікаво, що тут же, на Східному Поділлі, в досліджуваний період функціонував ще один рід з аналогічним придомком. На відміну від Чечелів, пани Кропивницькі вживали його вже у XVI ст. Брацлавський земський писар Северин Судимонтович-Кропивницький 1581 р. побував на варшавському вальному сеймі, і того ж дня, коли Григорій Чечель констатував перед королем загибель фамільних документів, виголосив дуже подібну за змістом маніфестацію. З її змісту дізнаємося, що під час пожежі у Вінницькому замку згоріли данини, пожалувані пращурам заявника — його „продку“ Григорію Судимонтовичу, прадіду Іванові Судимонтовичу „Шабану“ і дідові Олексію Судимонтовичу-Кропивницькому. Перший з перерахованих мав жити у часи Вітовта, від якого, за словами пана Северина, й отримав привілей на землі у Брацлавському повіті: „Кропивною над речкою Кропивною, Скоморошки, Животов над речкою Роскою“⁷. Те, що Кропивницькі і Чечелі мали не просто схожі імена пращурів, а спільне походження, підтверджує факт використання і тими, й іншими герба Єліта, загалом не поширеного серед старожитньої брацлавської шляхти⁸. Враховуючи сказане і беручи до уваги тогочасні показники тривалості життя⁹, можна припустити, що Григорій Судимонтович був сином боярина Андрія.

Перш ніж перейти до проміжних висновків, маємо визнати, що ґрунтовному дослідженню генеалогії рицарських родів Східного Поділля завважає катастрофічний стан збереження джерел з історії регіону „долюблінського“ періоду. У зв'язку з цим дуже складно (якщо взагалі можливо) перевірити ключові тези двох цитованих документів. Для нас важливо, що спеціальних причин фальсифікувати імена родоначальників ні у Григорія Чечеля, ні в Северина Кропивницького не було. Ніхто не ставив під сумнів їхнє походження. Заяви були зроблені, аби запобігти можливим проблемам, пов'язаним з втратою майнових паперів¹⁰.

Наведені аргументи дають підстави вважати, що Андрій Судимонт був історичною постаттю і жив наприкінці XIV — у першій третині XV ст.¹¹ Будучи литовцем, він не належав до потужного клану Судимон-

⁶ Національно-визвольна війна в Україні 1648—1657: Збірник за документами актових книг / Упоряд. Л. А. Сухих, В. В. Страшко.— К., 2008.— С. 516: Григорій Чечель-Судимонтович (1650); Центральний державний історичний архів України в Києві (далі — ЦДА України в Києві), ф. 25, оп. 1, спр. 399, арк. 312—312 зв.: Костянтин-Томаш Судимонтович-Чечель (1687).

⁷ Документи Брацлавського воєводства 1566—1606 років.— С. 275.

⁸ Boniecki A. Herbarz polski.— Т. 3.— С. 347; Warszawa, 1908.— Т. 12.— С. 305—306.

⁹ Ворончук І. Населення Волині в XVI — першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники.— К., 2012.— С. 123.

¹⁰ До речі, стихія завдала збитків й іншим брацлавським зем'янам, які зберігали у Вінницькому замку свої приватні архіви. У полум'ї вогню згоріли листи і данини панів Бушинських, Козарів, Коротких, Красносельських, Микулинських, Ободенських, Слупиців, Стрижевських, Яцьковських, див.: Документи Брацлавського воєводства 1566—1606 років.— С. 266—288.

¹¹ Східне Поділля входило в орбіту впливу Вітовта з перервами від 1393 до 1430 р., див.: Грушевський М. Історія України-Руси.— Київ; Львів, 1907.— Т. 4.— С. 170—172, 174—178; Prochaska A. Dzieje Witolda, wielkiego księcia Litwy.— Wilno, 1914.— С. 73, 332—333.

товичів, генеалогія якого загалом добре вивчена. Від кого тоді походив рицар — незрозуміло, адже інших боярських родин із таким найменням в окреслений період джерела не фіксують. Утім у нас немає однозначних підстав стверджувати, що Судимонт — це прізвище першопращура Чечелів і Кропивницьких. А що, коли в заяві названо два його імени: християнське Андрій і досить поширене серед литовців-язичників Судимонт? Якщо це дійсно так, зникає потреба шукати „однофамільців“ боярина, і ми отримуємо додатковий простір для маневру в питанні про його походження. У подальших пошуках важливо пам'ятати про те, що Андрій Судимонт (або Андрій-Судимонт) жив у часи правління Вітовта Кейстутовича (1392—1430), а його нащадки користувалися гербом Єліта.

Нагадаємо, що герб Єліта належав до польської геральдичної традиції, поширення якої серед литовської знаті відбулося внаслідок укладання Городельської унії 1413 р. Відповідно до її пунктів, 47 бояр-католиків із сім'ями отримали права польської шляхти і були адаптовані до польських гербових братств. Коронні вельможі Клеменс з Мокрська і Флоріан з Коритниці прийняли до роду Єліта жемайтійського боярина Гердута, сина Скамунта¹². Позаяк потомки Андрія Судимонта користувалися тим же гербом, а сам він був сучасником Гердута, можна припустити, що обое належали до однієї сім'ї. Врешті, найімовірніше, Гердут Скамунтович, християнське ім'я якого досі не відоме, й Андрій Судимонт (-тович?) — одна особа. Та для подібного отожднення співзвучності патронімів не достатньо, потрібні додаткові докази, навести які навряд чи колись вдасться¹³.

Як звали першого Чечеля-Новоселецького? Ми з'ясували, що в основі родової легенди лежали свідчення, почерпнуті із заяви Григорія Чечеля 1581 р. Зміст цієї заяви був відомий Станіславу-Юзефові Дуньчевському, який частково використав її у своїй роботі¹⁴. Навівши ім'я Андрія Судимонта, професор Замоїської академії додав, що його діти й потомки почали вживати нове прізвище, утворене від назви родового гнізда, — села Чечелівки. Той же автор спробував довести, що землі на Східному Поділлі боярин отримав як винагороду за участь у кампаніях великого литовського князя Вітовта проти золотоординців. Відповідний пасаж має вигляд короткого конспекту праць Мартина Кромера й Альберта Віюка-Кояловича, але родоначальника Чечелів і Чечелів-Новоселецьких у них не згадано жодним словом¹⁵.

З інших оприятлених біографічних даних боярина заслуговує на увагу тільки інформація про склад його родини. За С.-Ю. Дуньчевським, Андрій Судимонт мав двох синів: Бориса Судимонтовича і Василя Малише-

¹² Akta unii Polski z Litwą 1385—1791 / Wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz.— Kraków, 1932.— S. 51, 54, 70—71; Semkowicz W. Gerdut // PSB.— Kraków, 1948—1958.— T. 7.— S. 391.

¹³ Відомо, що в Гердута була дружина, яка пережила його, вдруге вийшла за Гірта Гойцевича і померла близько 1466 р., не залишивши нащадків. Утім учасник городельських перемовин міг бути одружений кілька разів і мати дітей від інших своїх обраниць, див.: Lietuvos Metrika.— Vilnius, 1998.— Kn. 3 (1440—1498): Užrašymų knyga 3 / Parengė L. Anužyte ir A. Baliulis.— P. 24; Semkowicz W. O litewskich rodach bojarских zbratanych z szlachta polską w Horodle 1413 r. // Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie.— Kraków, 1930.— T. 9.— S. 253.

¹⁴ Dunczewski S. J. Herbarz wielu domów...— T. 1.— S. 263.

¹⁵ Там само.— S. 262.

вича Чечелів. Молодший з них, за легендою, успадкував частину батьківщини разом із Новосілками на Волині, „z kąd iego sukcesorowie zwali się Czeczelowie Nowosieleccy“. Утримати комплекс у своїх руках ці люди не спромоглися. Син Василя Малишевича Павло начебто продав власну частку „цілої субстанції“ двоюрідному братові брацлавському підстарості Григорію Чечелю, а по тому виїхав до Перемишльської землі, де його нащадки проживали на момент написання гербівника¹⁶. Так змальовує початки новоселецької гілки роду С.-Ю. Дуньчевський, і так їх бачать його наступники. Хтось, як Ян-Непомуцен Бобрович, беззастережно, з довірою повторює слова заможського геральдиста, хтось, як К. Пуласький, робить це вимушено, не маючи в розпорядженні власних надійних даних¹⁷.

Аналіз і перевірка окремих елементів запропонованої схеми виявляють у ній слабкі місця. Почнемо з очевидних помилок. Насамперед привертає увагу те, як у гербівнику поименовані сини боярина Андрія: перший з них названий Судимонтовичем, другий Малишевичем. С.-Ю. Дуньчевський дивну відмінність пояснює тим, що молодший з братів був низького зросту, і через те отримав відповідне прізвище¹⁸. Ця мотивація не видається логічною. Якби у Василя Андрійовича, дійсно, було прізвище, що відображало його антропометричні особливості (низький зріст), то звучало б воно „Малиш“, а не Малишевич, тобто син Малиша.

Другий момент, що заслуговує на детальний розгляд, — значний часовий розрив між поколіннями Чечелів. Якщо Андрій Судимонт і його гаданий син Григорій (родоначальник Кропивницьких) отримували привілеї від великого князя Вітовта, отже, Борис і Василь Чечелі жили орієнтовно в середині — другій половині XV ст. Точніше окреслити період їхнього життя складно, адже брати — люди цілком невідомі джерелам, збереженим до наших днів. Наступна генерація роду представлена дітьми Бориса і Василя — відповідно, Григорієм, Матвієм та Павлом Чечелями. Їхнє життя мало припасти на кінець XV — початок XVI ст. З дворюрідних братів добре знаємо тільки Григорія, що тривалий час виконував функції намісника старости в єдиному на все Брацлавське воєводство гродському суді. В документах він згадується і як брацлавський (1581—1598), і як вінницький (1583—1604) підстароста¹⁹. Більша частина життя й урядницька кар'єра шляхтича проминули в другій половині XVI — на початку XVII ст., тобто набагато пізніше, ніж було передбачено нашими розрахунками. З цього маємо висновок: або Чечелі жили набагато довше своїх сучасників, або з родоводу випало від однієї до кількох генерацій.

Третій закид стосується історії з переїздом одного з членів роду до Перемишльської землі. З джерел відомо, що Чечелі-Новоселецькі, справді, тривалий час проживали на заході Руського воєводства, а після поділів Речі Посполитої доводили своє шляхетне походження в Австрійській

¹⁶ Duńczewski S. J. Herbarz wielu domów...— Т. 1.— S. 262—263.

¹⁷ Herbarz polski...— Т. 3.— S. 241; Pułaski K. Kronika polskich rodów szlacheckich...— Т. 1.— S. 49—50.

¹⁸ Duńczewski S. J. Herbarz wielu domów...— Т. 1.— S. 262. У цій розповіді автор покликається на детальніше не описані „трансакції“, в яких начебто і було зазначено, що батько Павла Чечеля Василь був „зросту малого“.

¹⁹ Документи Брацлавського воєводства 1566—1606 років.— С. 24.

імперії²⁰. Однак перші представники фамілії з'явилися тут не у XVI, а в другій половині XVII ст. Сталося це після того, як житомирський підчаший Антоній-Бальцер Чечель-Новоселецький († після 1704) побрався з дочкою новгородського хорунжого Магдаленою Коритківною²¹.

Всі ці зауваження дають підстави засумніватися у достовірності схеми з гербівника С.-Ю. Дуньчевського. Генеалогія перших поколінь роду Андрія Судимонта не підтверджується документальними свідченнями. Не існує жодного джерела, яке бодай щось повідомило б нам про Бориса, Василя чи Павла Чечелів. Їхні імена зафіксовані лише у роботі заможського професора. Першим нелегендарним носієм прізвища Чечель був брацлавський підстароста Григорій — саме той, що свідчив про загибель фамільних паперів 1581 р. Патронім цього шляхтича досі не встановлений²².

Як продовження теми логічно поставити питання, як звали першого нелегендарного носія прізвища Чечель-Новоселецький. На щастя, у джерелах знаходимо безліч свідчень про нього. Все життя цей чоловік провів не на Східному Поділлі, як можна було б припустити, а на сусідній Волині. Завдяки доброму стану збереження тамтешніх актових книг ми можемо достатньо детально реконструювати його біографію. Першого Чечеля-Новоселецького звали Андрій, і народився він у сім'ї острозького вїта Павла Новоселецького та його дружини Пелагії Красовської орієнтовно в середині 1570-х. В офіційних документах аж до 1617 р. Андрій Павлович носив батькове прізвище²³, а відтоді почав спорадично додавати до нього ще один елемент, який вказував на кровний зв'язок зі шляхетським родом із Брацлавщини. В наступні десятиліття й до своєї смерті у 1642-му

²⁰ Uruski S. Rodzina. Herbarz szlachty polskiej.— Warszawa, 1915.— Т. 12.— С. 196; Смуток І, Смуток Л. Матеріали до генеалогії шляхти Галичини.— Біла Церква, 2013.— Т. 1.— С. 582, 584.

²¹ Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV—XVIII wieku. Spisy / Oprac. E. Janas i W. Kłaczewski.— Kórnik, 2002.— С. 126; Uruski S. Rodzina. Herbarz szlachty polskiej.— Т. 12.— С. 196; Смуток І, Смуток Л. Матеріали до генеалогії шляхти Галичини.— Т. 1.— С. 582, 584.

²² На першу згадку про Чечеля натрапляємо в ревізіях українських замків 1545 р. Відповідно до джерела, молодий шляхтич (Грицько) посідав в околиці Брацлава селище Калаур „на Бердиці“, яке „было перед тымъ городовое“, тобто замкове, див.: Литовська метрика. Книга 561. Ревізія українських замків 1545 року / Підгот. В. Кравченко.— К., 2005.— С. 231, 235. За фамільною легендою, маєток Калавур дістав з руки Віговта дід Чечеля Андрій Судимонт.

²³ Документи, в яких Андрій Павлович названий Новоселецьким: ЦДІА України в Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 68, арк. 143 зв. (1595 р.); ф. 22, оп. 1, спр. 12, арк. 65—66; ф. 25, оп. 1, спр. 206, арк. 474 зв.—475 зв. (1600 р.); ф. 11, оп. 1, спр. 2, арк. 85 зв.—86 (1602 р.); ф. 25, оп. 1, спр. 65, арк. 413—414 (1603 р.); ф. 22, оп. 1, спр. 16, арк. 15—16, 208 зв.; ф. 26, оп. 1, спр. 17, арк. 807 зв.—808 зв., 946—946 зв., 968—968 зв. (1608 р.); ф. 21, оп. 1, спр. 68, арк. 147; ф. 22, оп. 1, спр. 17, арк. 373—373 зв.; ф. 26, оп. 1, спр. 18, арк. 584—585 зв. (1609 р.); ф. 22, оп. 1, спр. 18, арк. 9—9—9 зв., 97 зв.—99, 263 зв.—264, 265 зв.—266, 266—266 зв.; ф. 26, оп. 1, спр. 18, арк. 584—585 зв. (1610 р.); ф. 22, оп. 1, спр. 19, арк. 25—28 зв., 35 зв. (1611 р.); ф. 21, оп. 1, спр. 49, арк. 86 зв.—87 зв. (1612 р.); ф. 22, оп. 1, спр. 29, арк. 92—93; ф. 25, оп. 1, спр. 127, арк. 1198—1199 зв., 1199 зв.—1202 зв. (1613 р.); ф. 22, оп. 1, спр. 23, арк. 115 зв.—119 (1615 р.); ф. 21, оп. 1, спр. 55, арк. 18—19 зв.; ф. 22, оп. 1, спр. 24, арк. 265—266 зв., 475 (1616 р.); ф. 25, оп. 1, спр. 106, 536—536 зв.; Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, відділ рукописів (далі — ЛННБ України, від. рукописів), ф. 5 (Оссолінські), оп. 1, спр. 4055/III, арк. 80—81 (1617 р.); ЦДІА України в Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 57, арк. 18 зв.—19; спр. 58, арк. 49 зв.—51 зв. (1618 р.); ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 86—86 зв. (1619 р.); ЛННБ України, від. рукописів, ф. 5 (Оссолінські), оп. 1, спр. 4055/III, арк. 123—124 (1619 р.); ЦДІА України в Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 64, арк. 26—27 (1620 р.).

він називав себе тільки Чечелем-Новоселецьким²⁴. Цікаво, що з трьох старших братів Андрія двоє (Петро та Іван) так і померли Новоселецькими²⁵, і лише один (Яцько) після довгих колівань вдався до аналогічного „уточнення“. Втім остаточне рішення він прийняв набагато пізніше, ніж Андрій, у 1633/1634 роках²⁶. Для того, аби зрозуміти, чим була спровокована зміна прізвища — пробудженням родової пам'яті у членів старовинного шляхетського роду, а чи бажанням плебеїв потрапити до кола нобелів — достатньо уважніше придивитися до біографії патріарха дому Новоселецьких острозького вїта Павла.

Павло Новоселецький — шляхтич чи міщанин? За рівнем повноважень вїт був центральною фігурою в системі управління міста. Виконання адміністративних і судових функцій, а також ролі посередника в контактах городян із дідичем давало змогу цьому урядникові зосереджувати у своїх руках серйозні економічні ресурси і важелі впливу на громаду²⁷. В контексті нашого дослідження важливо підкреслити, що вїтом не конче ставав хтось із членів цієї громади. Обрати власного кандидата на відповідальний уряд міщани могли тільки в тому разі, якщо викупували вїтівство у свого верховного господаря. А до того часу сам дідич визначав, чи буде в місті керувати наблизений до його персони шляхтич, чи слуга „простої кондиції“.

Павло Новоселецький був вїтом в одному з найбільших урбаністичних центрів Волині, в якому містилася головна резиденція київського воеводи кн. Василя-Костянтина Острозького (1526—1608). Завдяки цим обставинам відомо чимало сторінок його біографії. У спеціальній публікації, яка була надрукована 12 років тому²⁸, ми з'ясували, що шляхетське прізвище міського очільника не має нас вводити в оману. Воно не завжди прикрашало ім'я острозького вїта. Новоселецьким пан Павло став на початку 1580-х, а до того часу його додатковим ідентифікатором був лише

²⁴ Перші документи, в яких Андрій Павлович названий Чечелем-Новоселецьким: ЦДІА України в Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 255, арк. 226; ф. 22, оп. 1, спр. 27, арк. 11—14; спр. 28, арк. 78 зв. (1617 р.); ф. 21, оп. 1, спр. 57, арк. 28—29, 176 зв.—177 (1618 р.); ф. 21, оп. 1, спр. 60, арк. 67-в—68, 68—68-а, 68-а—69 зв., 69 зв.—70 зв., 181—181 зв., 181 зв.—181-а, 193-б—193-б зв., 194—194 зв., 290—293 зв., 308—308 зв.; спр. 61, арк. 31—31 зв., 39—39 зв., 75—75 зв.; ф. 22, оп. 1, спр. 29, арк. 54—54 зв.; ф. 25, оп. 1, спр. 112, арк. 36 зв.—38, 38—39 зв.; спр. 114, арк. 109 зв.—110 зв., 113—114 (1619 р.); ф. 22, оп. 1, спр. 31, арк. 99 зв.—100, 159—159 зв. (1621 р.); ф. 22, оп. 1, спр. 35, арк. 75—76 (1623 р.) та ін.

²⁵ Документи зі згадкою Петра Новоселецького: Там само.— Ф. 21, оп. 1, спр. 28, арк. 4 (1594 р.); спр. 68, арк. 143 зв. (1595 р.); ф. 22, оп. 1, спр. 9, арк. 634—636, 780 зв.—781 (1596 р.); ф. 21, оп. 1, спр. 36, арк. 9 зв., 76—76 зв. (1597 р.); ф. 22, оп. 1, спр. 35, арк. 121 зв., 239—239 зв. (1599 р.). Ім'я його брата Івана Новоселецького фіксується в: Там само.— Ф. 21, оп. 1, спр. 28, арк. 4 (1594 р.); спр. 68, арк. 143 зв. (1595 р.); спр. 39, арк. 53—53 зв. (1601 р.); спр. 68, арк. 142 (1602 р.).

²⁶ Динаміка змін у написанні прізвища Яцька (Якова) Павловича в 1630-ті роки: Новоселецький див.: Там само.— Ф. 25, оп. 1, спр. 173, арк. 634—634 зв., 634 зв.—635 зв., 701 зв., 706—710 (1630 р.); ф. 26, оп. 1, спр. 31, арк. 371—372 зв. (1631 р.); ф. 25, оп. 1, спр. 187, арк. 261 зв.—262 зв. (1633 р.); Чечель-Новоселецький — Там само.— Спр. 191, арк. 264—265; спр. 192, арк. 22 зв.—23 зв. (1634 р.); спр. 198, арк. 176—177 зв. (1636 р.); спр. 205, арк. 606 зв.—608 (1637 р.).

²⁷ За яць А. Урбанізаційний процес на Волині в XVI — першій половині XVII століття.— Львів, 2003.— С. 145—146.

²⁸ Тесленко І. Чечелі-Новоселецькі та їхнє родове гніздо // Метафора спільного дому. Заславщина багатьох культур: Матеріали наукової конференції 21—22 грудня 2006 року.— Ізяслав; Острог, 2006.— С. 28—31.

патронім. Прізвище вїта утворилося від назви села, яке він тримав на ленному праві і яке було осаджене 1575 р. на межі Острозької і Заславської волостей²⁹. Прикметно, що обидва масткові комплекси перебували у власності „князів на Острозі“ з XIV ст. Ця деталь, як і інші щойно оприаявлені дані, суперечить словам С.-Ю. Дуньчевського про те, що коліска Чечелів-Новоселецьких перебувала в дідичному посіданні Андрія Судимонта і двох поколінь його нащадків. Локалізація і час появи села вказують на те, що частина фамільної історії була просто вигадана. Втім потрібні нам Новосілки лежали не деінде, а таки на Волині. Спробуємо встановити, з якого шляхетського або міщанського роду походили їхні перші посесори.

Крім імени, ми майже нічого не знаємо про батька острозького вїта. Та, на щастя, це якраз той випадок, коли навіть дрібна деталь дає змогу зробити важливий висновок. У період до набуття прізвища пан Павло іменувався Малишевичем³⁰, і саме так мали звати онука Андрія Судимонта (Павло Чечель, син Василя „Малиша“). Подібність імен і рідкісних „патронімів“ цих двох осіб не може бути випадковою. Ідеться, поза сумнівом, про одну особу.

За переказом С.-Ю. Дуньчевського, Павло Малишевич начебто продав свою спадщину Григорію Чечелю і виїхав з родиною до Перемишльської землі. Ми вже з'ясували, що в цій частині Руського воєводства Чечелі-Новоселецькі, дійсно, осіли, але тільки у другій половині XVII ст. Можливо, вїт подався до якоїсь іншої провінції Речі Посполитої? Відомі нам документи це припущення також відкидають. З Волині пан Новоселецький нікуди виїжджати не планував. Від 1574 р. і аж до самої смерті (очевидно, на початку 1595-го)³¹ він урядовав в Острозі. Тут він і помер і, схоже, був похований. Вдова та сини небіжчика успадкували нерухомість у столиці Острозького князівства, розташовану в її околицях вислугу Новосілки і придбаний у князів Заславських масток Чолгузів у Кременецькому повіті. За кілька десятиліть ці багатства перебували в інших руках, але Григорій Чечель та його нащадки на них не претендували. Отже, короткі біографічні дані, дотичні Павла Малишевича й занотовані С.-Ю. Дуньчевським, джерелами не підтверджуються.

Які висновки випливають з наведеної інформації? По-перше, зрозуміло, що Павло Чечель із замойського гербівника — це історичний персонаж, тотожний острозькому вїту Павлові Малишевичу. Чоловік із таким ім'ям жив у середині — другій половині XVI ст., він, дійсно, володів селом Новосілки на Волині, і його потомки, справді, іменовали себе Чечелями-Новоселецькими. По-друге, численні помилки в генеалогічній легенді підривають довіру до неї і не дають змогу однозначно відповісти на питання, чи існував кровний зв'язок між острозьким вїтом та родом Чече-

²⁹ Тесленко І. Чечелі-Новоселецькі та їхнє родове гніздо.— С. 28—29. Новосілки — нині село Заріччя Ізяславського району Хмельницької області.

³⁰ Там само.

³¹ Остання згадка про живого Павла Новоселецького датується 21 липня 1594 р., вперше небіжчиком він названий у квитанції, яку старший войтович видав мачусі і братам в Острозі 1 лютого 1595 р. Найімовірніше, друга дата збігається з днем поховання глави сім'ї; спадкоємці часто вирішували між собою майнові питання одразу після „погребу“ родича, див.: ЦДДА України в Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 45, арк. 1012—1012 зв.; ф. 21, оп. 1, спр. 68, арк. 142 зв.—143 зв.

лів зі Східного Поділля. Не можна виключати того, що першими Чечелями-Новоселецькими були люди низького походження, які завдяки зв'язкам і статкам Павла Малишевича прагнули соціального авансу. Розвиваючи цю думку, звернімо увагу на ще один факт, досі не представлений на розгляд читачів.

До моменту призначення Павла Малишевича війтом він згадується у джерелах як міщанин. У вересні 1569 р. цей чоловік у числі інших острожан звернувся до луцького підстарости Петра Хом'яка з проханням вписати до гродських книг королівський привілей, яким жителі їхнього міста звільнялися від „вшелякихъ целъ, мыт и поборовъ [...] господарских грабелныхъ, мостовыхъ и иныхъ вшелякихъ мытъ, якого кольвекъ прозвища будуть“³². Буквально за рік, у жовтні 1570-го, кременецький повітник Михайло Лабунський уклав з острозьким міщанином Павлом Малишевичем контракт на трирічну оренду млинів у своєму Микулинському мастку. Копія документа була внесена до актових книг через кілька місяців, і у вступній преамбулі, з якої починається відповідний запис, орендар знову названий міщанином³³. Свого часу наведені свідчення переконали нас у тому, що рід Чечелів-Новоселецьких походить від простолюдина³⁴. Сьогодні ж ми вважаємо, що цей висновок надто категоричний. У згаданому контракті перед іменем Павла Малишевича стоїть маркер „урожоний“, який застосовувався винятково до осіб привілейованого стану³⁵. Отже, острозький війт таки був шляхтичем, хоча, очевидно, й займався певний час зовсім нерицарським ремеслом. Але чи був він Чечелем?

У сфрагістичному матеріалі є натяк на різне коріння двох родин зі схожим прізвищем. Павло Малишевич і його син Андрій (а може, й інші войтовичі) завіряли свої документи печаткою із зображенням хреста на підкові³⁶, брацлав'яни Чечелі карбували на щиті Єліту — три перехрещені списи³⁷. Звідси логічно випливає, що герої нашої розповіді виявляли свою належність до різних геральдичних традицій, а отже, і до різних домів. Утім в українській шляхетській сфрагістиці трапляються випадки використання кривими, ба, навіть однією людиною, кількох неподібних

³² ЦДДА України в Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 11, арк. 446 зв.—447. До складу делегації, яка звернулася з проханням вписати до книг королівський привілей, входили „служебник его м[и]л[о]сти велможного п[а]на Олбрыхта Лаского, воеводи сиратского (тодішній власник міста.— І. Т.), Останко Яменецкий, а панъ Василей Грицкович, а мешчанове острозьские Антонъ Степанович, Паръфенъ Сахнович, Павелъ Мальшевич, Степанъ Гаврилович и иныхъ немало товаришовъ своихъ мешчановъ острозьскихъ“.

³³ Там само.— Ф. 22, оп. 1, спр. 4, арк. 2—4.

³⁴ Тесленко І. Чечелі-Новоселецькі та їхнє родове гніздо.— С. 28—30.

³⁵ ЦДДА України в Києві, ф. 22, оп. 1, спр. 4, арк. 2 зв.

³⁶ Archiwum Narodowe w Krakowie. Archiwum Sanguszków (далі — ANK. AS), рęk. 42, к. 7; ЛННБ України, від рукописів, ф. 5 (Оссолінські), оп. 1, спр. 4055/III, арк. 81. К. Несецький, покликаючись на панегіриста Теофіла Сітонського, називав цю геральдичну конструкцію гербом „Новосел“ і спершу приписував її всім нащадкам Андрія Судимонта. Згодом автор відмовився від власних слів і заявив, що Чечелі належать до гербового братства Єліта, див.: Niesiecki K. Korona Polska.— Т. 1.— S. 375; Т. 2.— S. 429; Т. 4.— S. 795.

³⁷ Печатками з гербом Єліта користувалися брацлавський підстароста Григорій і його брат Матвій — перші з Чечелів, існування яких підтверджене джерелами, див.: ANK. AS, тека XIII, plik 50 (1574 р.); тека XVI, plik 49 (1584 р.); тека XVI-a, plik 11 (1585 р.); тека XIX, plik 60, s. 311 (1592 р.); тека XXII, plik 49, s. 281 (1596 р.); тека XXIII, plik 48 (1598), plik 73 (1599 р.); ЦДДА України в Києві, ф. 223, оп. 1, спр. 6, арк. 2 (1586 р.); Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, рęk. 307, s. 18 (1577 р.). За надану інформацію дякуємо Олегові Однороженку.

гербів. Так, представники розгалуженого погоринського клану Промчейків, до якого належало щонайменше шість родин, уживали герби у вигляді перевернутого тризуба³⁸, літери N з хрестоподібним відгалуженням угорі лівої щогли³⁹, перехрещеної стріли вістрям додолу⁴⁰, хреста над півколом кінцями догори⁴¹, літери П із загнутими в сторони кінцями і хрестом⁴², хреста з подвійним розгалуженням здолу⁴³ тощо. Київський зем'янин Миколай Кевлич печатався двома костурними хрестами над півмісяцем рогами додолу, а його онук Ян — гербом Леліва⁴⁴. Патрон Павла Малишевича князь Василь-Костянтин Острозький користувався родовим гербом Баклай і Погонєю руською⁴⁵, інший волинський магнат і сучасник острозького війта князь Богуш Корецький спершу носив на щиті лева, згодом — Погоню литовську⁴⁶.

Причини, що спонукали шляхту й аристократів змінювати знаки на печатці, були різними. Одні сподівалися в такий спосіб підкреслити свою самостійність і розірвати зв'язки з ближчими родичами, на інших впливали модні тенденції, дехто прагнув заявити про ексклюзивний статус у суспільстві. Були й такі, що змінювали геральдичні фігури, пригадуючи власне коріння. Так чи інакше, використання Чечелями-Новоселецькими герба із зображенням підкови і хреста не конче свідчить проти їхнього походження від Андрія Судимонта.

Епізод з біографії Павла Малишевича: Овруч, 1560 р. Фамільний архів Чечелів-Новоселецьких, в якому можна було б пошукати відповідь на ключове питання цієї роботи, не зберігся. Про те, як виглядав один із фрагментів архіву Чечелів у другій половині XVIII ст., дізнаємося із сумарію, укладеного по смерті вінницького хорунжого Антонія-Людвіка. Шляхтич помер 1778 р.⁴⁷, а 5 березня наступного року до брацлавських земських книг був внесений детальний реєстр його документів⁴⁸. Найдавніший з них укладено ще до Люблінської унії. З огляду на важливість запису, вважаємо за потрібне навести його повністю:

³⁸ ANK. AS, teka XXXV, plik 9 (Юрій Цурковський, 1622 р.).

³⁹ Алфьоров О., Однороженко О. Українські особові печатки XV—XVII ст. за матеріалами київських архівосховищ.— Харків, 2008.— С. 44 (Михайло Деревенецький, 1576 р.).

⁴⁰ ANK. AS, teka IV, plik 18 (Федір Корницький, 1540 р.); teka VI, plik 63, s. 392 (Кунаш Корницький, 1547 р.); teka XII, plik 81 (Степан Корницький, 1571 р.); teka XXIV, plik 5 (Михно Корницький, 1600 р.). За надану інформацію дякуємо Олегові Однороженку.

⁴¹ ЛННБ України, від рукописів, ф. 5 (Оссолінські), оп. 1, спр. 4043/II, арк. 141 (Борис Корницький, 1576 р.); спр. 4048/II, арк. 94 (Григорій Корницький, 1595 р.).

⁴² Там само.— Спр. 4046/II, арк. 141 (Ждан Долотецький, 1590 р.).

⁴³ ANK. AS, teka XIII, plik 13 (Григорій Корницький, 1572 р.); teka XV, plik 68 (Сидір Корницький, 1582 р.).

⁴⁴ Алфьоров О., Однороженко О. Українські особові печатки...— С. 71 (Миколай Кевлич, 1569 р.; Ян Кевлич, 1619 р.).

⁴⁵ Однороженко О. Геральдика князів Острозьких у світлі нововиявлених джерел // Антиквар.— К., 2017.— Вип. 7—8 (103).— С. 98—109.

⁴⁶ Однороженко О. Руські королівські, господарські та князівські печатки XIII—XIV ст.— Харків, 2009.— С. 255 (печатки кн. Богуша Корецького на документах 1552, 1569, 1570 і 1572 рр.).

⁴⁷ Boniecki A. Herbarz polski.— Т. 3.— С. 348.

⁴⁸ ЦДА України в Києві, ф. 43, оп. 1, спр. 2, арк. 1—62. Документ, апробований у вінницькому ґроді, подав до земських книг шляхетний Антоній Вітковський, уповноважений вдови Чечеля Маріанни Трембінської.

„Millesimo quingentesimo sexagesimo die decima sexta Iuly w zamku owruckim od ur[odzonego] Pawła Wasylewicza Małyszewicza Czeczela na części w siołach Ruszczyncach, w Raszkowie, Minkowcach, Chrystyncach, Ratkowcach y uroczysskach Kalawrze, Molikiszu ur[odzonym] Grzegorzowi y Matyaszowi Borysowiczom Czeczalom, braci swym stryiecznym, za czterysta kop groszy lit[ewskich], cum quietatione perpetue resignat“⁴⁹.

В інших місцях сумарію зазначено, що текст документа облятований у вінницькому гроді 10 березня 1730 р.⁵⁰, але, на жаль, за цей рік актові книги не збереглися. Проте навіть опису достатньо, аби поставити крапку над „і“ в питанні про походження острозького вїта Павла Малишевича.

Регест, хоч і не в усіх деталях, підтверджує фамільну легенду з гербівника С.-Ю. Дуньчевського. Чечелі-Новоселецькі, дійсно, були потомками Василя Чечеля, а сам він доводився рідним братом Борисові, від якого вели своє коріння всі наступні покоління Чечелів. Водночас залишається незрозуміло, як звали батька братів і скільки генерацій відділяло їх від Андрія Судимонта.

Також підтверджується інформація заможського професора про те, що Павло Васильович відмовився від спадкових володінь. У регесті названі точна сума відступних (400 кіп литовських грошів) й імена реципієнтів трансакції. С.-Ю. Дуньчевський вважав, що половину „Судимонтівщини“ викупив сам Григорій Чечель, тоді як цитований документ вказує на участь в угоді і його рідного брата Матвія.

Наша знахідка ставить чимало додаткових питань до біографії Павла Малишевича. Що змусило цю людину продати свою батьківщину? Чому угода була оприлюднена (а може, й укладена) далеко від рідного дому? І як так сталося, що, маючи достатньо грошей для придбання нових володінь на Східному Поділлі, шляхтич вирішив залишити цей край? Усупереч даним з гербівника, він виїхав не до Перемишльської землі, а на Волинь. Менш ніж за десять років бачимо Павла Малишевича в Острозі, причому в статусі міщанина. Поза сумнівом, у його житті мали відбутися знакові події, суть яких залишається не з'ясованою. Рішення осісти в місті могли спровокувати родинні обставини, наприклад, одруження з городянкою. Діти, народжені першою обраницею острозького вїта (її ім'я встановити досі не вдалося), знайшли шлюбних партнерів у міщанському середовищі — син Яцько побрався з острозькою писарівною Марухною Василівною, дочка Марина вийшла заміж за случького міщанина Михайла⁵¹. Друга дружина Павла Малишевича походила з родини львівського кравця Демида Красовського⁵². З п'яти їхніх спільних дітей троє синів уклали шлюбні союзи зі шляхтянками, а дві дочки були віддані заміж за осіб із міцними зв'язками у місті: Катерина побралася з

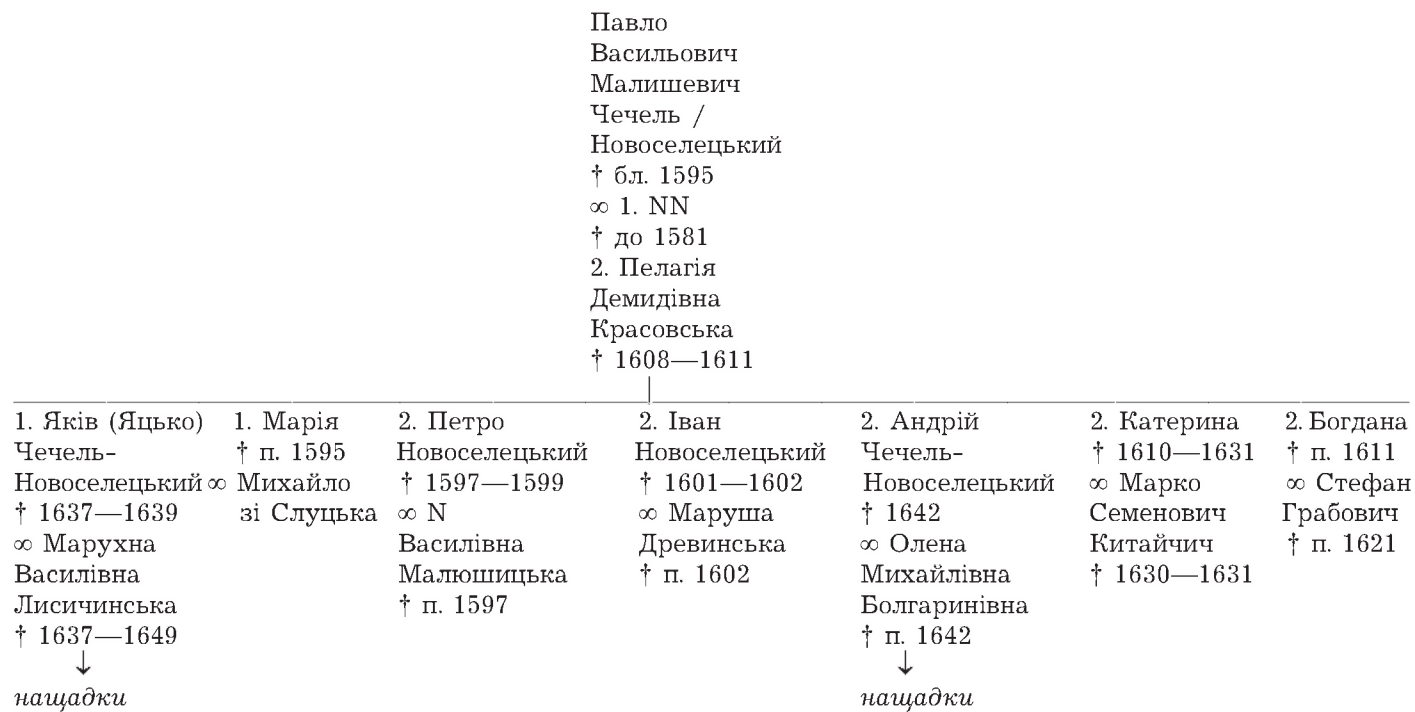
⁴⁹ ЦДДА України в Києві, ф. 43, оп. 1, спр. 2, арк. 1 зв.

⁵⁰ Там само.— Арк. 14, 40 зв.

⁵¹ Там само.— Ф. 21, оп. 1, спр. 68, арк. 142 зв.—143 зв.; Тесленко І. Хто є хто в імперії „старого“ князя. „Острозька шляхта“ // Соціум. Альманах соціальної історії.— К., 2008.— Вип. 8.— С. 126.

⁵² Детальніше про родину Красовських див.: Капраль М. Актіві матеріали до біографії Івана Красовського за 1574—1619 рр. // Україна в минулому.— Київ, Львів, 1993.— Вип. 4.— С. 90—131; його ж. Львівські сторінки біографії Дмитра Красовського // Острозька давнина. Науковий збірник.— Остріп, 2016.— Вип. 5.— С. 55—65.

Схема 2. Перші покоління Чечелів-Новоселецьких

львівським поповичем й острозьким городянином Марком Китайчичем⁵³, Богдана вийшла за княжого слугу й острозького війта Стефана Грабовича⁵⁴.

Життєвий шлях Павла Малишевича цікавий як зразок кількарязового долання міжстанових перегоронок. Народжений у шляхетській сім'ї, у зрілому віці якийсь час займався ремеслом чи торгівлею, але не забував про своє коріння. Поява шляхетського прізвища й купівля маєтку поза межами патримоніальних володінь роду Острозьких виявляли прагнення війта повернутися до касти привілейованих⁵⁵. У Литовському статуті про таких людей написано, що „если бы шынкъ и ремесло мѣстское хлопское покинулъ и опустилъ, а поступковъ шляхецкихъ и рыцерскихъ наслѣдовалъ, тогда предья за шляхтича почитанъ быти маеть”⁵⁶.

Загадкою залишається, чому Павло Малишевич відмовився від використання герба Єліта і з 1560 р. більше ніколи не іменувався Чечелем. А те, що його нащадки повернулися до родинних традицій, можна пояснити нагальною потребою. Перетворення Новоселецьких на Чечелів-Новоселецьких більш-менш збігається у часі з утратою протекції з боку князів Острозьких. Поки живим був київський воєвода Василь-Костянтин († 1608) і поки опіку над своїми малолітніми племінниками здійснював краківський каштелян Януш Васильович (1604—1615), потомки війта залишалися при власних вислугах. Ситуація змінилася у середині 1610-х, коли східна частина Острожчини, де і містилося родове гніздо Новоселецьких, опинилася в руках дітей волинського воєводи Олександр Васильовича. Сини війта потрапили в немилість нових господарів і, в підсумку, втратили свої ленні володіння⁵⁷. Наслідки розриву клієнтарно-патрональних відносин були невтішними. Позбавлені опіки княжого дому, сини Павла Малишевича спершу словом, а згодом і ділом змушені були доводити своє шляхетне походження. Першим із проблемою зіштовхнувся молодший з войтовичів Андрій, який для відмежування свого роду від однофамільців сумнівної кондиції почав титулуватися Чечелем-Новоселецьким. Згодом і йому, і старшому братові Яцьку довелося захищати ім'я пращурів у судах.

Навесні 1633 р. в королівській канцелярії споряджено два листи, за якими маєтки Андрія і Яцька передавали кадуковим правом, відповідно,

⁵³ Трєпка W. N. Liber generationis plebeanorum („Liber Chamorum“) / Oprac. R. Le-szczyński.— Wrocław; Warszawa; Kraków, 1995.— S. 200; ЦДІА України в Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 68, арк. 147; ф. 25, оп. 1, спр. 53, арк. 571 зв.

⁵⁴ Стефан Грабович згадується на війтівському уряді в Острозі з перервами від 1602 до 1615 р., див.: ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 28, с. 1166; спр. 228, с. 949; ЦДІА України в Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 51, арк. 224; спр. 68, арк. 147.

⁵⁵ Тесленко І. Чечелі-Новоселецькі та їхнє родове гніздо.— С. 29—31.

⁵⁶ Статут ВКЛ 1566 р.: розділ 3, артикул 16 „О зводъ шляхецтва“.

⁵⁷ Андрій і Яцько Новоселецькі тримали в Острозькій волості села Новосілки й Шатерники, див.: Тесленко І. Чечелі-Новоселецькі та їхнє родове гніздо.— С. 29. 1616 р. волинський воєводич князь Адам-Костянтин Олександрович перше з цих сіл передав слугі Криштофові Моджевському. Приблизно у той же час Шатерники дісталися придворному лікарю кн. Острозьких Малжерові Гепнеру, див.: Archiwum Państwowe w Łodzi. Archiwum rodzinne Bartoszewiczów, N 13, s. 4; Володіння князів Острозьких на Східній Волині (за інвентарем 1620 року) / Пер., упоряд. і передм. І. Ворончук.— Київ; Старокостянтинів, 2001.— С. 183, 195; Описи Острожчини другої половини XVI — першої половини XVII століття / Упоряд. В. Атаманенко.— Київ; Острог; Нью-Йорк, 2004.— С. 248, 261.

Янові Подорецькому і Янушеві Прусиновському⁵⁸. На початку наступного року брати довели готовність позивати кривдників „о неуважное торгнене ся на гонор поводовъ шляхецкий“⁵⁹. Проблема у войтовичів була спільна, але їх справи розглядалися в суді окремо⁶⁰. 1642 р. діти померлого Андрія доводили, що вони належать до роду Чечелів і уживають герба Єліта⁶¹.

На жаль, ми не знаємо, як саме завершилися обидва судові процеси, але, з огляду на місце, яке у шляхетському соціумі займали нащадки позваних, можна з певністю стверджувати, що це протистояння вони не програли. У другій половині XVII і XVIII ст. Чечелі-Новоселецькі розселилися по всіх українських воєводствах Речі Посполитої, й ніде їхня належність до шляхетного стану сумнівів не викликала. В XIX ст. члени родини вважали себе нащадками Василя „Малиша“ Чечеля й користувалися гербом Єліта⁶².

Підсумовуючи наше дослідження, перейдемо до висновків. У роботі доведено, що Чечелі-Новоселецькі — це відгалуження брацлавського зем'янського роду Чечелів, фамільна легенда яких, сконструйована в середині XVIII ст., хоч і стверджує те саме, містить чимало помилок і неточностей. До їх появи призвели неуважність і брак наукової кваліфікації С.-Ю. Дуньчевського, який здійснив не дуже вдалу спробу пояснити позбавлені документального підґрунтя фрагменти історії роду.

Всупереч легенді першим Чечелем-Новоселецьким був не Василь на прізвисько „Малиш“, а його онук Андрій, який народився у 1570-х рр. у родині острозького вїта Павла Малишевича. Останній 1560 р. продав усі свої володіння на Східному Поділлі двоюрідним братам і виїхав на Волинь, а не до Перемишльської землі, як стверджував С.-Ю. Дуньчевський. На новому місці Павло Малишевич закріпився у статусі міщанина, ні разу не виявив своєї належності до роду Чечелів і хоч використовував на печатці шляхетський герб, але відмінний від того, який уживали його пращури і кривні. Глибоку інтегрованість у міське середовище показують сімейні зв'язки вчорашнього рицаря з городянами Острога, Львова і Слуцька. Повторне ошляхетнення Павла Малишевича відбувалося за

⁵⁸ Кадук на Андрієві Чечелю-Новоселецькому виданий у Кракові 16 березня 1633 р., а на його братові Яцькові — у Варшаві 5 травня 1633 р., див.: ЦДДА України в Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 191, арк. 191—192, 264—265.

⁵⁹ Там само.— Спр. 192, арк. 22 зв.—23 зв., 46—46 зв.

⁶⁰ Boniecki A. Herbarz polski.— Т. 3.— S. 348. З кадукового листа, виданого Янушеві Прусиновському, випливає, що, крім мастків Яцька Чечеля-Новоселецького, він прагнув досягнути добра ще двох осіб (Теодора Домашевського і Матея Вроновського), які начебто були плебеями. У квітні 1634 р. Я. Прусиновський позвав цих людей на Люблінський трибунал, доводячи, що вони, „мимо дикгнитатес нобилитатис и сцетра виртутум гавикарум, смеют и важат се шляхетским титулом называтисе и гербомъ печатоватисе, также добра земские трымати и оных над право заживати, и шляхтою се меновати, ку великому уближенью шляхты старожитное, през прислуги продковъ своихъ титулу шляхецкого и славы годное потомству и Речи Посполитое набытых, и праву посъполитому чинечи, яко о том привилее, акторови даные, и права посполитого докуменгта ширей в себе мають“. Див.: ЦДДА України в Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 193, арк. 47 зв.

⁶¹ Boniecki A. Herbarz polski.— Т. 3.— S. 348; Duńczewski S. J. Herbarz wielu domów.— Т. 1.— S. 264; Pułaski K. Kronika polskich rodów szlacheckich.— Т. 1.— S. 53.

⁶² ЦДДА України у Львові, ф. 165, оп. 6-а, спр. 43, с. 343—345: Легітимація Чечелів-Новоселецьких герба Єліта, потомків Василя „Малиша“ (1867 р.). Дякуємо Ігореві Смутку за надану інформацію.

протекції князя Василя-Костянтина Острозького. Київський воєвода надав йому не тільки прибутковий уряд острозького війта, а й землю в околиці своєї столиці. Від назви села Новосілки, яке Павло Малишевич тримав на ленному праві, сам він і його діти почали іменуватися Новоселецькими. Беручи до уваги те, що „родове гніздо“ було осаджене у межах доменіальних володінь князів Острозьких щойно 1575 р., ще одну тезу фамільної легенди (про дідичне посідання села пращурами Павла Малишевича) варто відкинути.

Чечелями-Новоселецькими діти війта стали по тому, як у середині 1610-х потрапили у немилість „князів на Острозі“. Позбавлені потужних опікунів і маєтку Новосілки, вони зіштовхнулися з гострою потребою доводити своє шляхетне походження. У процесі підготовки до судових баталій із опонентами войтовичі остаточно відмовилися від старої версії прізвища, заявили про походження від Чечелів і спільне вживання з ними герба Єліта — того родового знака, яким мав користуватися їхній легендарний родоначальник Андрій Судимонт.

З автентичних документів випливає, що Андрія Судимонта Чечелі вважали своїм першопредком вже в останній третині XVI ст. В історіографії його прийнято зараховувати до відомого аристократичного клану панів із Хожова, але родовід і геральдична традиція останніх такий висновок заперечують. Сам зв'язок Андрія Судимонта (можливо, Андрія-Судимонта) з Чечелями залишається дискусійним. Запропонована С.-Ю. Дуньчевським генеалогічна схема виглядає непереконаливо як з огляду на тюркське звучання прізвища нащадків литовського боярина, так і через великий хронологічний розрив, що відділяв сучасника великого князя Вітовта від його гаданих онуків. За браком джерел складно сказати, був Андрій Судимонт пращуром Чечелів чи попереднім власником тих земель, які вони отримали внаслідок родинних зв'язків або земельних трансакцій.

Ihor TESLENKO

GENESIS OF THE CHECHEL-NOVOSELETSKYIS IN VIEW OF THEIR FAMILY LEGEND AND DOCUMENT-BASED SOURCES

The author studies the origin of the Chechel-Novoseletskyi family that was a line of the Chechel-Sudymontovych noble family from Eastern Podillia, according to their family legend. The first written record of this legend can be found in the roll of arms by Stanislaw-Józef Dunczewski in the mid-18th century. The genealogical studies of Polish researchers in the late 19th and 20th centuries neither prove nor discredit the traditional version of the family's origin. The analysis of the newly discovered materials helped reveal that even though the above-mentioned version had some real-life foundations, its later version contains some fictional details. The Chechel-Novoseletskyi family were descendants of the Chechel-Sudymontovych but the first person to have this last name was not Vasyi nicknamed 'Malysh' but his grandson Andriy. In the 1560—70s, as a result of the circumstances which are not completely clear, family members became part of burgers' milieu. They got the name Novoseletskyi as the owners of the village of Novosilky located in the dominion possessions of Princes Ostrozkyis. The return to knighthood took place owing to the support of this noble family, and the loss of their protection made the descendants of the Ostroh reeve Pavlo Novoseletskyi claim familial ties with the Chechel-Sudymontovych noble family for the first time in the mid-1610s.